MEDEDELINGENBLAD
Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam

herberg

De Zwaan

15e jaargang - nummer 2 **oktober 1993**

COLOFON

Secretariaat/redactieadres:
Buitendams 77
3371 BB Hardinxveld-Giessendam
Telefoon 01846-14563
Telefax 01846-11589

Redactie en samenstelling:
W.F. van de Bree-Ooms
D.J. de Jong (eindredactie)
C.D. van Bennekom
E. van Lopik
M.J.A. de Haan
A.E. Kuiken-van der Wal (typewerk)

Penningmeester:
J. Dubbeldam
Buitendams 134
3371 BN Hardinxveld-Giessendam
Telefoon 01846-13938

Druk:
Drukkerij Van den Dool, Sliedrecht

Dit mededelingenblad is een halfjaarlijkse uitgave van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam en wordt de leden van de Vereniging gratis toegezonden.

De Vereniging telt momenteel ca. 700 leden. De minimum contributie voor 1993 bedraagt ƒ 20,00 (tot 18 jaar en ouder dan 65 jaar minimum ƒ 15,00). Hogere bedragen zijn welkom.

Donaties aan de Vereniging kunnen worden overgemaakt op Postbanknummer 38.79.669 of Rabobanknummer 32.50.99.138 t.n.v. de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam onder vermelding van "donatie".

c Niets uit dit mededelingenblad mag ter publicatie worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam en/of met de met name genoemde auteur.

VAN DE VOORZITTER

Op het moment dat u dit leest zal de smederij met wagenschuur, die op initiatief van onze vereniging achter het Museum De Koperen Knop wordt gebouwd, al een heel eind gereed zijn. Ook het opknappen van de inventaris, die de aanleiding vormt tot de bouwactiviteiten, is al een flink stuk gevorderd. De komende maanden zal met man en macht worden gewerkt aan de inrichting en het museaal maken van het geheel. Als de smederij is ingericht en kan draaien, zullen de voor de wagenschuur beschikbare wagens moeten worden gerestaureerd. Gelukkig kunnen wij telkens een beroep doen op een flinke ploeg vrijwilligers, zodat het gezegde dat vele handen licht werk maken ook hier van toepassing is.

Dat er de afgelopen tijd niet alleen met de handen is gewerkt, maar ook met het hoofd, blijkt uit de presentatie van het boek 'Herberg De Zwaan', een historisch en archeologisch onderzoek. Zondermeer een schitterend boek, geschreven door ons bestuurslid Arnold de Haan. Hoe u in het bezit van deze uitgave kunt komen leest u in bijgaande brief.
Ik hoop dat u allen veel plezier heeft aan dit mededelingenblad.

oktober 1993
Dick de Jong, voorzitter

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

BRADERIEËN

Zoals gebruikelijk was onze vereniging weer present op de braderie van 18 juni jl., waar goede zaken werden gedaan. Op de verenigingsmarkt van 11 september jl. was het heel wat minder druk, maar daarom niet minder gezellig.

OPEN MONUMENTENDAG

Tijdens de Open Monumentendag was het in Museum De Koperen Knop een drukte van belang. Zo'n 400 bezoekers hebben genoten van de vele activiteiten, zoals een speurtocht door het museum en de museumtuin, een fietstocht langs drie musea in de streek, hoepmaken, mandenbreien en kuipen. En in het theehuis was echte Alblasserwaardse groentesoep te koop.

FOTOGRAFEREN DREIGENDE VERANDERINGEN

Omdat alles zo snel kan veranderen is besloten om meer aandacht te schenken aan het op foto zetten van lokaties, die binnen afzienbare tijd dreigen te veranderen. Op deze manier hoopt de vereniging het foto-archief verder compleet te maken. Zo zal er ook in de toekomst een beroep op dit archief gedaan kunnen worden als er iemand wil weten hoe het daar en daar nu vroeger was.

VRAGENLIJST ACTIVITEITEN

Bij het vorige blad was een vragenlijst gevoegd. Degenen die hierop reageerden hebben inmiddels bericht gehad. Niet iedereen kan direct worden ingedeeld, maar dat komt in de komende tijd wel goed. Voor historisch onderzoek qaven zich drie personen op. Voor stamboomonderzoek tien, om het bestuur bij deelexposities te assisteren reageerden twee personen. Voor vervanging winkeldienst of het meedraaien op een braderie kregen wij vier aanmeldingen. Vijf dames wilden deelnemen in de werkgroep oude kleding, voor de postbezorging waren er zelfs twaalf aanmeldingen. En voor werkzaamheden aan de smederij met wagenschuur kwamen er twee nieuwe gezichten bij. Al met al geen slecht resultaat.

EXCURSIE

Tot verbazing van ons bestuur was er te weinig belangstelling voor de geplande excursie naar Xanten, die we daardoor helaas moesten afgelasten.

MANGEL

Als bijzondere gift mag deze keer wel vermeld worden een geheel gave mangel die een viertal bestuursleden op zaterdag 21 augustus in Bloemendaal hebben opgehaald. Deze fraaie gift is te zien in museum De Koperen Knop. Het bestuur bedankt de vorige eigenaresse, mevrouw De Jong, hartelijk dat ze helemaal in Bloemendaal nog aan Hardinxveld denkt.

VOORTGANG BOUW SMEDERIJ / WAGENSCHUUR

De afgelopen tijd is er hard gewerkt om de smederij met wagenschuur tijdig onder de kap en gereed voor oplevering te krijgen. De aannemer heeft zich heel duidelijk van de goede kant laten zien en er -haast letterlijk- hard aan getrokken.

Bij het bouwen van een historisch gebouw blijkt telkens weer dat er moet worden bijgestuurd. Er moesten tekeningetjes worden bijgemaakt. Er moest worden gezocht naar geschikte materialen en gereedschappen. Tijdro-

Overleg op de werkvloer

vend, maar bijzonder leuk werk!

Juist op de Open Monumentendag (11 september jl.) werd het hoogste punt bereikt van de smederij. Het geheel gaat er nu al een beetje op lijken en de toevallige passant krijgt al

een aardig beeld van hoe het uiteindelijk zal gaan worden. Diverse vrijwilligers hebben al heel wat tijd in dit boeiende project gestoken. Er worden al flinke vorderingen gemaakt. Diverse materialen die in de smederij / wagenschuur een plaats moeten krijgen zijn inmiddels opgehaald. Extra hulp is uiteraard welkom. Aanmelding bij ons secretariaat.

Verwacht wordt dat we ergens in het voorjaar van 1994 u kunnen tonen, waarmee bestuursleden en vrijwilligers zich zo in het zweet hebben gejakkerd. Twee van onze bestuursleden moeten hier met name worden genoemd: Jan Dubbeldam, die de bouwkundige leiding heeft en Jaap van Houwelingen, die als bedrijfsleider functioneert. Opnieuw is gebleken dat je in goede samenwerking heel veel voor elkaar kunt krijgen.

NIEUW BLAD

Van de Federatie voor Musea in Zuid-Holland ontvingen wij een nieuw blad, 'Nieuwsbrief Geschiedenis in Zuid-Holland' met het verzoek onze lezers hier opmerkzaam op te maken.
Deze Nieuwsbrief zal 4x per jaar verschijnen en kost ingaande 1994 ƒ 19,50 per jaar.
Uit het ontvangen eerste nummer blijkt wat voor artikelen er in de Nieuwsbrief worden opgenomen: Nieuws van de historische verenigingen in de provincie, van de archieven, recensies over boeken en tijdschriften, tentoonstellingsberichten enzovoort.

REACTIES OP HET VORIGE BLAD

In het stuk 'Langs de deur' staat vermeld dat juffrouw Benders vrijgezel was. Zij was echter weduwe!
Ook lijkt het erop dat de groentenwinkel in de Peulenstraat eigendom zou zijn van Cees van der Plas. Dit is niet meer zo, de winkel is thans van diens zuster.

MAKELAARS

Gelukkig gebeuren er in ons dorp nog steeds dingen die leiden tot verfraaiing van de woonomgeving in plaats van tot afbraak. Een goed voorbeeld daarvan is de makelaar op het huis van dokter Strop aan de Stationsstraat. Daarmee is weer een exemplaar toegevoegd aan de behoorlijk lange lijst van makelaars die ons dorp heeft. Graag verwijzen wij u naar nummer 5 van onze historische reeks; het boekje: 'Makelaars in Hardinxveld-Giessendam'.

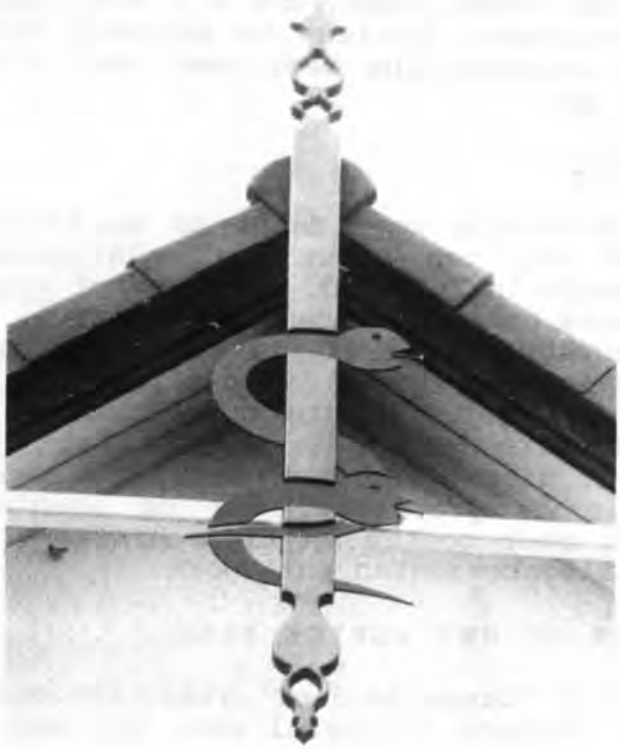

De fraaie makelaar aan de woning van de familie Strop waarin tot uitdrukking komt dat beiden arts zijn.

KRONIEK

VAN HARDINXVELD EN GIESSENDAM

Opgetekend aan de hand van berichten uit de Merwebode van 1886 en de Nieuwe Merwebode van 1887 t/m 1890, 1897 t/m 1900, 1902 t/m 1910 en 1913 t/m 1919.

In deze inventaris zijn vrijwel uitsluitend gegevens verwerkt die van belang zijn voor de plaatselijke historie van Hardinxveld-Giessendam. Overige algemene berichtgeving en nieuws van plaatsen elders in de Alblasserwaard is hier doorgaans buiten beschouwing gelaten.

1E JAARGANG 1887

4 juni Eerste nummer.
Vanaf 1 juni lopen voor het eerst de locaaltreinen op de lijn Gorinchem-Dordrecht.

11 juni De badinrichting bij het stoombootveer Giessendam is weder voor publiek opengesteld.

23 nov. Door de Minister van Waterstaat is bepaald dat Hardingsveld voortaan weer zal worden geschreven met de traditionele X.

7 dec. Na een aanvaring zinkt de "Tielsche" boot "Concordia". Passagiers en equipage worden gered.

10 dec. De gezonken boot blijkt niet de "Concordia" maar de "Harmonie" te zijn.

17 dec. Advertentie: De aanbesteding van het afdammen, droogmaken en schoonmaken van de sluis te Steenenhoek benevens metsel- en timmerwerk en het leveren en inhangen van nieuwe waaierdeuren.

2E JAARGANG 1888

mei Steenenhoeksluis zal in verband met reparatie gesloten zijn voor de scheepvaart vanaf juni t/m september 1888.

3E JAARGANG 1889

mrt. Aansluiting van Giessendam en Hardinxveld tot aan het Lange veer op de Sliedrechtse Waterleiding. In werking per 1 juni 1889. Zie ook hierna volgende advertenties voor het aanleggen van huisaansluitingen.

20 apr. Aanbesteding van het uitbreken van de oude stoomketels van het stoomgemaal te Steenenhoek.

27 jul. Installeren van nieuwe ketels in het stoomgemaal.

28 sept. Proefdraaien van het stoomgemaal met drie nieuwe stoomketels geleverd door de Belgische firma Piedboeuf. Hierbij werd alles in orde bevonden.

4E JAARGANG 1890

15 jan. Notaris Boll gaat op 23 januari veilen een "Heerenhuizinge" te Boven-Hardinxveld met koetshuis, veestalling, tuin, moestuin, boomgaard, wandelbosch en buitendijks gelegen open erf, tezamen groot 1 ha en gelegen tegenover het Stoombootveer.

29 mrt. Ingezonden stuk over een drankwinkel van de koster naast de kerk.

19 apr. Bericht van voorgenomen veiling en verkoping van een windkoornmolen te Neder Hardinxveld, met daarbij staande schuur en ruim erf alsmede twee woonhuizen nabij de molen

staande. (Langeveld ?)

30 apr. Melding van oprichting van afd. Protestantenbond.

28 juni Melding van een muntvondst in Giessen-Oudekerk, 16e eeuws.

12 juli Oproep aan hoepelfabrikanten voor algemene vergadering tot vaststelling van het hoepmakersloon.

24 sept. Het stoombootveer te Neder Hardinxveld/Giessendam gaat per 1 oktober over in handen van Fa.Fop Smit & Co. Photographiën van eenige der fraaiste punten van Giessendam en Neder Hardinxveld voorhanden. Prijs 30 cent. (bij Busé.)

5 nov. Spoorlijn Dordt-Gorcum schromelijke wanorde en aandacht voor het plaatsen van een station voor Beneden-Hardinxveld en Giessendam.

11E JAARGANG 1897

3 mrt. Op 13 maart a.s. zal de nieuwe salonboot "Leemans" van Fop Smit & Co in het traject Rotterdam-Gorinchem in de vaart komen.

13 mrt. De ijzeren duiker onder het Kanaal van Steenenhoek bij de Buldersteeg beproefd en waterdicht gebleken.

19 aug. Advertentie: "Ondergetekende bericht bij deze, dat hij half September a.s. zal openen een Salon voor Scheeren, Haarsnijden en Kappen tegenover het Postkantoor te Neder Hardinxveld. Zich beleefd aanbevelend Jac.Berkhout. Coiffeur.

25 aug. "Onze gemeente is weder eene inrichting rijker geworden" en wel een stoomtabaksfabriek, Swets tabac.

15 dec. Opening van Vleeschhouwerij Spekslagerij en Rookerij van slager L.de Jong. (+ advertenties)

13E JAARGANG 1899

1 febr. Aanbesteding ten huize van A.Schalk in verband met het bouwen van een ijzergieterij voor de heer A. Versteeg.

31 mei In de nacht van 31 mei op 1 juni brandde het toen geheel van hout opgetrokken café Neuf, bij de spoorwegovergang, tot de grond toe af.

4 sept. Het herbouwde café Neuf opnieuw geopend. Advertentie A.Rietveld.

6 dec. Advertentie (op 16 december een grotere advertentie) "Briefkaarten met gezichten uit Hardinxveld (8) en Giessendam (3) à 5 cent per stuk. Busé's Boekhandel, Hardinxveld. Tegen nieuwjaar zijn deze ook verkrijgbaar als Nieuwjaarskaart à 5 cent.

UIT: NIEUWE MERWEBODE, 20 SEPT. 1913.

Vastgestelde loonregeling door de Centrale Patroonsvereniging in het hoepmakers- en hakkersbedrijf.

Kitteband	*ƒ 1.80*
Lange kitteband	*1.90*
Karband	*2.20*
Haringband	*2.40*
Gewoon tonneband	*2.80*
Zware tonneband	*3.20*
9 Voeten	*3.70*
10 Voeten	*4.40*
11 Voeten	*5.00*
12 Voeten	*5.70*
13 Voeten	*6.40*
14 Voeten	*7.40*
15 Voeten	*8.40*
4-ling tonneband	*3.40*
4-ling haringband	*3.00*
4-ling karband	*2.80*
4-ling 170	*2.90*
4-ling 155	*2.60*
4-ling 140	*2.40*

DE 'SPAANSE GRIEP': 75 JAAR GELEDEN

Vooral de ouderen onder u zullen zich nog de verhalen herinneren van de Spaanse Griep. De allersterksten hebben die tijd in 1918 nog meegemaakt. De jongeren weten er weinig of niets van. Toch ging het hier om een ziekte, die degenen die hem meemaakten, altijd is bijgebleven.

Wat was nu eigenlijk die beruchte Spaanse griep? 'Van Dale' is er erg kort over: Influenza, die in 1918 epidemisch in Europa heerste en het eerst in Spanje werd waargenomen. Eigenlijk kunnen we hiermee concluderen dat

het niets anders was dan de Aziatische griep van 1957 en de Hong-Kong griep van een aantal jaren terug. Echter, de Spaanse griep eiste bij elkaar zo'n 25 miljoen doden!
Het verhaal over wat de Spaanse Griep nu inhield ontleen ik aan een artikel van Dhr. A.C. de Gooijer, dat in september 1983 was opgenomen in 'Nederlandse Historiën'.

Nog altijd vergist men zich als men kleinerend spreekt over 'een griepje', als men griep verwart met een verkoudheid, als men influenza niet ernstig neemt.
In dit artikel wordt herinnerd aan het historisch gebeuren van het jaar 1918 en de daarop volgende periode, waarin 1% van de wereldbevolking van toen het slachtoffer werd van een pandemie, waartegen geen kruid gewassen was en waartegen geen geneesmiddel bestond. Ook in onze dorpen zijn verschillende slachtoffers gevallen.

De griep (een Russisch woord oorspronkelijk: gripp = gerochel, gereutel) aanvankelijk ook 'influenza encephalica' genoemd, kwam eind mei 1918 in het nieuws toen het internationale persbureau Reuter uit Madrid meldde, dat de koning van Spanje en enkele van zijn ministers aan een geheimzinnige ziekte leden, welke intussen al 30% van de Spaanse bevolking had aangetast. Dat de verschijnselen van de geheimzinnige ziekte al eerder in Noord-Amerika ontdekt waren, dat daar gedacht werd aan besmetting met varkenspest was nog niet tot Europa doorgedrongen. Daar namen de berichten over de vele levens verslindende Eerste Wereldoorlog alle aandacht in beslag. De griep breidde zich echter sterk uit. De naam 'Spaanse Griep' en 'Spaanse ziekte' werd algemeen gebruik, met herinneringen aan vroegere pandemieën, al van 1387 af, toen de griep zich van Azië uit over Europa verspreidde.

In ons land kwam de griep bij Elten en Emmerik binnen, rond de 10e juli. Daar waren toen enkele honderden gevallen geconstateerd, zonder fatale afloop nog. Na drie of vier dagen waren de patiënten weer hersteld, niettegenstaande hun hoge koorts, hoofdpijn en algehele vermoeidheid. Er gaat dan - merkwaardiger wijze - geen dag voorbij na die 10e juli waarop de dagbladen niet met schier statistische nauwkeurigheid aantallen van patiënten in verschillende gemeenten melden.

In het 'Tijdschrift voor Geneeskunde' van zaterdag 20 juli 1918 verschenen de eerste verstandige woorden. Zij waren uit de pen gevloeid van de arts H.J. Kloosterman te Almelo, die zes gevallen van door hem behandelde gevallen van Spaanse griep beschreef. Hij kwam tot de conclusie dat allen door 'de oude bekende influenza' waren overvallen, zij het in gewijzigde vorm. Hij herinnerde eraan dat in het Duitse Essen al reeds vele sterfgevallen geregistreerd waren.
De ziekte was met name een probleem voor de gemobiliseerde militairen in ons land, van wie er zovelen op zovele plaatsen in beperkte ruimten waren samengebracht. In Assen lagen al 750 patiënten in de kazernebedden, van wie ruim honderd in het hospitaal. Zij ontvingen 900 mgr. kinine per dag. De officieren van gezondheid W.F. Enklaar en S.v.d. Veen, die de 750 patiënten hadden onderzocht, kwamen tot de conclusie: 'de door ons waargenomen epidemie van zogenaamde Spaanse Griep mag niet als ongevaarlijk beschouwd worden, gezien de neiging tot ernstige verwikkelingen.' Op 2 augustus waren 4 patiënten te Assen overleden.
In de hoofdstad waren honderden zieken te tellen. De 13de augustus vond met corpseer de begrafenis plaats van het eerste slachtoffer bij de politie. De medische autoriteiten dachten op de helft van deze maand dat de

ziekte over haar hoogtepunt heen was. In de volgende maanden moesten zij constateren, dat dit niet het geval was. In de eerste drie dagen van de week van 12 tot 19 oktober stierven 35 patiënten. In de dagbladpers van die dagen kan men woordgevechten volgen van autoriteiten, onder wie de directeur van de G.G.D., over het wel of niet sluiten van de scholen, schouwburg, bioscopen e.a. De wethouder, die de desbetreffende portefeuille onder zich had, achtte nog altijd de overvolle trams gevaarlijker voor de besmetting dan de scholen. Naast de politici deden de medici zich horen en ... lezen. Zij kwamen met cijfers uit de jaren 1890 en 1900, waaruit wel bleek dat in 1918 tot nu toe de mensen tussen de 20 en 50 jaar in de meeste gevallen overleden. Longontsteking was het grootst aantal malen de doodsoorzaak. Zoveel artsen, zoveel geneesmiddelen. De een hield het bij frisse lucht alleen, een ander prees de sublimaatbehandeling, weer een ander werkte met broom en aspirine, een vierde schreef wijn voor, digitalis en expectorantia, ja tijdens een crisis in de ziekte: champagne! Collargol zou hèt reddende middel zijn; het polyvalent-antistreptococcenserum hielp ook!

In de Geneeskundige Gids van maart 1955 komt een overzicht voor van de fatale afloop van de Griepepidemie 1918 in ons land. In het derde kwartaal overleden 3225 personen aan influenza en pneumonie. In oktober bedroeg het dodenaantal 5506, in november 16.960 en in december 5321, samen 4,1 % van de bevolking. Er waren gemeenten waar de sterfte uitzonderlijk hoog was, waar 10,3 % van de inwoners overleed.

Begin November 1918 stelde het Tweede Kamerlid dr. W. van Ravesteyn vragen aan de Minister van Arbeid met betrekking tot gewenste maatregelen ten einde uitbreiding van de griep te verhinderen. Heerst de longenpest?

zo vroeg het Kamerlid o.a. In zijn uitvoerig antwoord verklaarde de Minister dat de geruchten over longenpest vermoedelijk ingegeven zijn door de volgende feiten:

1. De sterke besmettelijkheid;
2. het ongemeen acute karakter van de ziekte;
3. de omstandigheid dat de slachtoffers vaak tegen dat de dood te verwachten is en ook wel na de dood, een donkerblauwe kleur vertonen, die bij leken de indruk maakt dat men te doen heeft met wat men in de volksmond 'zwarte pest' noemt.
De Minister ging - geadviseerd door medici - in de beantwoording van de vragen uitvoerig op het ziektebeeld van de griep in.

De Minister is van mening dat zoveel mogelijk sanitaire maatregelen behoren te worden genomen. Met de Centrale Gezondheidsraad is reeds enige tijd geleden overleg gepleegd. De Raad moest toen antwoorden, dat er geen maatregelen bekend waren, die tegen een zo besmette-

lijke en zich zo snel verbreidende aandoening met kans op slagen te nemen waren.

In Europa stierven 2 tot 6 miljoen mensen, in Azië 10 tot 15 miljoen, in Zuid-Afrika 2.500.000. Steden als New York, Boston, Chicago en Philadelphia noteerden cijfers als 20.681: 4.211; 8.785 en 12.806.
In de oorlogvoerende landen lag het dodencijfer hoog bij de troepen te velde. Rusland verloor één miljoen mensen. Duitsland heeft een cijfer van 186.000 soldaten genoteerd. In het Amazone-gebied gingen gehele bevolkingsstammen verloren.
De enige plekjes op de wereld, waar de pandemie niet heeft geheerst, was het eiland St. Helena, 1863 km van het vaste land van Afrika, 3562 km van Zuid-Amerika, en Samoa in Polynesië.

Na de Spaanse Griep zijn nog minder mensen dodende griep-epidemieën over de aarde gegaan. Nog altijd eist de ziekte haar tol. Een pandemie - een over vele landen verspreide epidemie - is elke 30 à 40 jaar te verwachten. Doch sinds Sir Christopher Howard Andrews en zijn medewerkers het beruchte A-virus hebben kunnen isoleren, is er een vaccin tegen griep gevonden. Door vaccinatie met dit influenza-virus-vaccin kunnen in het menselijk lichaam barrières worden opgebouwd tegen de gevreesde en nog altijd te vrezen ziekte.
In een over de gehele wereld gespannen net vangt thans de Wereld Gezondheids Organisatie alle berichten over het uitbreken van een griepepidemie op, om op grond van het karakter van het dàn woedende virus aanwijzingen voor het vervaardigen van het passend vaccin te maken, tegen A of B of Hongkong, of Russische griep of variaties daarvan.
In 1976 dachten de geleerden, dat de oude griep van 1918 was teruggekomen, maar zij

kwamen erop terug.

Naar : A.C. de Gooijer
In : Nederlandse Historiën, September 1983

Nu we een landelijk en internationaal beeld hebben wordt het tijd eens aandacht te schenken aan de situatie in onze omgeving. Een blik in het oud-archief van de voormalige gemeenten Giessendam en Hardinxveld leverde weinig op. Bij de ingekomen stukken van 1918 ontwaarde ik alleen een officiële brief, waarin werd medegedeeld dat de ziekte wel meeviel. Verder niets....
Wel wordt er enige aandacht geschonken aan de Spaanse griep in het 'Verslag van de ... gezondheidscommissie ... te Sliedrecht' over het jaar 1918. Daarin staat te lezen:
In de maanden oktober en november heerste er in ons 'resort' de Spaanse griep in hevige mate, die vooral in Sliedrecht en Papendrecht talrijke slachtoffers eiste.
Verder staat er van alles in te lezen over geslachtsziekte, schurft en tuberculose.
Om toch een beter beeld te krijgen van de plaatselijke situatie roepen wij onze lezers op om ons door te geven van wat zij hebben horen vertellen over de Spaanse griep. Deze reacties verneemt u dan in het volgende mededelingenblad.

Dick de Jong

REGLEMENT VOOR DE BADPLAATS

De hierbij afgebeelde foto is bij velen bekend. In de volksmond werd dit 'het zwembad' genoemd. In de officiële stukken wordt echter gesproken over 'de badplaats', die was gele-

gen aan de zuidzijde van de Buiten-Giessen, ter plaatse waar nu de Hagi-brug en de parkeerplaatsen van het Hervormd Centrum zijn.

Bij het zoeken naar iets anders, werd in het oud archief van de voormalige gemeente Hardinxveld een reglement voor deze badplaats gevonden uit 1868.
Dit reglement luidt als volgt:

Artikel 1

De badplaats, daargesteld door vrijwillige giften, van vele ingezetenen van NederHardinxveld, Giessendam, en andere belangstellenden, wordt gesteld onder toezicht eener Commissie van beheer, bestaande uit acht leden waartoe te NederHardinxveld en Giessendam evenveel personen zullen gekozen worden.

Artikel 2

Zij wordt kosteloos tengebruike afgestaan aan alle personen van het mannelijk geslacht, die zich daar wenschen te baden, boven den ouderdom van acht jaren; echter worden ook jongeren toegelaten, mits onder behoorlijk toezicht.

Artikel 3

Gedurende den ganschen zomer zal de badplaats elken werkdag, op bepaalde uren geopend zijn, behalve voor jongens beneden den ouderdom van 13 jaren gedurende de schooluren; behoudens het recht van de commissie om tijd van openen en sluiten te bepalen.

Artikel 4

Allen, welke er van gebruik maken, moeten zich onderwerpen aan de volgende bepalingen:

1° Loopen over het aangewezen pad, over de kruin van den dijk;
2° Het ontkleeden op de aangewezen plaats op de binnenbaan achter het rijsgewas, of later door de commissie te bepalen;
3° Het dragen van voldoende zwembroeken;
4° Ter voldoening aan natuurlijke behoeften, moet het decreet worden gebezigd, of de daarneven gestelde waterbak.

Artikel 5
Verbods bepalingen.

1° Het loopen op of het wegnemen van iets op aanliggende erven;

2° Het twistmaken en vechten;
3° Het baden of zwemmen buiten het rasterwerk;
4° Het beschadigen van iets wat tot de inrichting behoort;
5° Honden mogen niet worden toegelaten.

Artikel 6

De commissie van beheer zal aan ieder, welke handelt tegen de bepalingen, vervat in de bovenstaande artikelen, den toegang tot de badplaats geheel of tijdelijk kunnen ontzeggen.

Aldus vastgesteld in eene vergadering van contribuanten den 15 Augustus 1868.

Dit reglement hebben de gevers der badplaats gemeend te moeten vaststellen, om daardoor aan het toezicht der Commissie, waar het noodig is, kracht bij te zetten. Meer evenwel, dan van alle toezicht en reglementen verwachten zij van de erkentelijkheid en den goeden geart waarmede de bezoekers der nieuwe inrichting zullen bezield zijn. Zij vertrouwen dat men het genot van eene veilige badplaats te veel op prijs zal stellen, om handelingen te doen, waardoor men zich dat genot zoude onwaardig maken.

De Commissie van beheer:

Was getekend J.H. Brooshooft
,, Van Sittert

,, Teunis de Jong
,, Willem den Breejen

Was getekend J. Boumann
,, J. Blokland
,, A.B.J. Lulofs
,, M.C. Addicks

Voor afschrift de secretaris
M.C. Addicks

PRESENTATIE BOEK OVER DE ZWAAN

Na enkele jaren van voorbereiding vond op 18 september jl. de presentatie plaats van het boek 'Herberg De Zwaan'. Aan de totstandkoming van dit boek ging veel archeologisch en historisch onderzoek vooraf, dat verricht werd door en onder leiding stond van de auteur, ons bestuurslid Arnold de Haan. De vormgeving van het boek was in handen van beeldend kunstenaar Evert van Lopik.
Tijdens de presentatie memoreerde onze voorzitter aan het vele werk dat nu eenmaal bij het schrijven van een publikatie hoort. Hij bedankte de auteur voor zijn optimale inzet en overhandigde hem 'het eerste exemplaar'.
Als tweede spreker vertelde de auteur over het archeologisch onderzoek, waarna de informatie werd aangevuld met historische gegevens. Daarna volgde een toespraak door de provinciaal archeoloog van de R.O.B., de heer Drs. Hessing, die waarschuwde voor verval en onachtzaamheid rondom monumenten. Nadat ook de voorzitter van de Stichting Dorpsbehoud, de heer J.C. Borsje, nog het woord had gevoerd werd er door het uit circa vijftig bestaande gezelschap een toast op het boek uitgebracht. Na een gezellig samenzijn keerde iedereen met een voldaan gevoel naar huis.

GERESTAUREERDE HERBERG DE ZWAAN KRIJGT EERSTE SCHILDJE

Bij de presentatie van het boek 'Herberg De Zwaan' kreeg onze secretaresse, mevrouw W.F. van de Bree-Ooms, uit handen van de heer J.C. Borsje, voorzitter van de Stichting Dorpsbehoud Hardinxveld-Giessendam een muurschildje aangeboden.
Dit was het eerste exemplaar van de schildjes die door de stichting inmiddels aangebracht zijn aan of bij de rijksmonumenten in ons dorp. Het idee van de schildjes is ontleend aan de bekende ANWB-bordjes, die vooral in de oudere steden nogal eens voorkomen.

ENKELE WETENSWAARDIGHEDEN UIT DE OORLOG (vervolg)

De werkdagen en -nachten waren lang. Maandenlang heb ik zes nachten per week moeten werken, van 's avonds zes tot 's morgens zes. Daar werd geen extra voedsel voor verstrekt. Na september 1944, toen alle contacten met Holland waren verbroken, heb ik mijn karige rantsoen moeten aanvullen door af en toe te kapen van aardappelen, vlees of worst uit de keuken, een brood bij een bakker, of boerenkool uit volkstuinen.
Ik ging meestal op roof uit tijdens luchtalarm, bij voorkeur 's nachts. Het was gevaarlijk, maar ik moest wel risico's nemen, want pakketten uit Holland kwamen er niet meer. Van een Poolse boerenknecht kocht ik wat vet spek uit een gebombardeerde boerderij. De man riskeerde veel, want op stelen uit gebombardeerde huizen stond de doodstraf. De Duitse werknemers, die tegelijk met ons vanuit Bremen overgeplaatst waren, hadden heel wat minder zorgen. Hoewel ze door dezelfde keuken bevoorraad werden als wij, kregen ze meer en beter eten.

In de toch al zo moeilijke periode 1942-1945 kwam ik soms voor problemen te staan die ik niet voorzien had. Zo werd ik in 1942/43 eens wekenlang geplaagd door hardnekkige zweren aan mijn benen. Zalf was niet voorhanden en er was alleen gewassen gebruikt verband, of papieren verband. Toen ik met die zwerende benen eens met verlof mocht, consulteerde ik dokter Hilbrands. Met de uitdrukking 'zachte heelmeesters maken stinkende wonden', schrapte hij met enkele lange halen van een soort broodmes alle korsten van mijn benen. Zijn zalf deed wonderen en binnen een week was alles genezen.

Begin januari 1944 werd het extra spannend, want toen werd ik met difterie opgenomen in het ziekenhuis te Bremen-Sebaldsbrück, waar ik wittebrood en havermout te eten kreeg. Een dag later werd ik al vervoerd naar de barakken te Rotenburg op de Lüneburgerheide, waar veel patiënten met een besmettelijke ziekte verpleegd werden. Het eten was slecht, maar het was nog een geluk dat de Duitse zieken dezelfde rommel kregen als ik. Na veertien dagen werd ik al - niet volledig genezen - ontslagen.

De zomer daarop liep ik weer zweren aan mijn benen op, toen ik na een bombardement door een betonnen vloer zakte. Ik had wat schaafwonden, die lange tijd bleven zweren.

In de barak sliep ik meestal op een strozak. Maar ik heb ook, bij gebrek aan stro, op een houtwolzak gelegen. Ook heb ik een groot aantal nachten op de tafel moeten slapen, omdat in de hoek waar mijn kooi stond, de wandluizen welig tierden. Ze kwamen pas op me af als het licht uitging. Zodra ik een lucifer aanstak verdwenen ze weer. Ze hebben in mijn slaap mijn nek eens zo toegetakeld, dat ik me de daarop volgende zonnige dag slechts met een sjaal om buiten durfde vertonen.

Maar het scherpst staan in mijn geheugen het slechte eten, waarvan ik nu nog gruw als ik er aan denk, de herhaalde luchtaanvallen en het daarmee gepaard gaande gebrek aan slaap, en de vaak schofterige behandeling door de Duiters, uitzonderingen daargelaten. In een viswinkel werd ik afgesnauwd toen ik, door honger gedreven, probeerde een haring te kopen. Maar alles was op de bon, en die had ik niet. Dat voorrecht hadden alleen de Duitsers. Ook mijn pogingen, om op welke manier

dan ook aan een tomaat te komen, bleven zonder resultaat.
Tijdens luchtalarm werd me eens in het centrum van Bremen de toegang tot een schuilkelder ontzegd. Ik ben eens door een Duitser geslagen, terwijl twee anderen me vasthielden. En stelen konden ze als de raven. Ze hebben, na mijn kast opengebroken te hebben, mijn tweedjas en mijn polshorloge gestolen, plus nog enkele andere waardevolle zaken die in de oorlog onvervangbaar waren. Enkele Hardinxvelders die in Januari 1943 een paar dagen te laat terugkeerden van verlof werden te Bentheim op een serie slagen met de gummistok onthaald.

Toen op een zaterdag in juni 1944 op het bedrijf te laat alarm werd gegeven, kon ik op het laatste moment een op het fabrieksterrein staande, vier verdiepingen tellende betonnen bunker bereiken. Daar mochten ze me niet weigeren, maar wel de Russen, Russinnen en Polen. Die behoorden volgens de Duitsers tot het inferieure Slavische ras en moesten zich maar zien te redden in loopgraven die afgedekt waren met planken en aarde.
Toen de bunker waarin ik mij bevond, door een voltreffer en enkele bijna treffers heen en weer bewoog, hoorde men tussen de explosies door het gegil van de Duitse werkneemsters. Maar de kolossale bunker hield het, en niemand werd gekwetst. Die zg. Russenloopgraven boden alleen maar bescherming tegen vallende scherven van het afweergeschut. Maar viel er een bom naast, dan schoof het hele geval dicht, en werd men levend begraven. De aanval op de fabrieksgebouwen verraste me enigszins, want tot dan toe hadden de geallieerden vrijwel uitsluitend woonwijken gebombardeerd. Hadden ze dat niet gedaan, en de elektriciteitscentrales en de bruggen over de rivieren vernield, dan zouden de industrie en het

verkeer zijn uitgevallen, en was de oorlog veel eerder afgelopen, maar dat wilden ze blijkbaar niet. Ook op een groot aantal olietanks, ca. 500 meter van ons barakkenkamp, is in heel de oorlog geen bom gevallen. Bombardementen op woonwijken brachten het einde van de oorlog geen dag dichterbij. In 1944 was de Duitse oorlogsproduktie zelfs het hoogste van alle oorlogsjaren. Er werden ook tijdbommen afgeworpen, die pas ontploften als de bevolking na het sein 'veilig' op weg was naar huis, of naar wat daarvan nog overeind stond.

Na een bombardement was vaak het waterleidingnet defect, waardoor we ons moesten scheren met behulp van een overschotje surrogaatkoffie van de vorige dag. De kleur van de oorlogsscheerzeep, die we om de paar maanden uitgereikt kregen, was net zo bruin als de koffie. Maar wat door het uitvallen van de waterleiding veel erger was, was de onbruikbaarheid van de toiletten, vooral in een barakkenkamp waar honderden mensen bijeen waren.

Het laten repareren van schoenen werd ook steeds moeilijker, maar daar hadden we wat op gevonden. Want we stalen de leren drijfriemen van tijdelijke buiten gebruik zijnde machines, met alle risico's van dien.

In de winter van 1944/45 mochten we 's avonds na acht uur niet meer buiten. Er werd op ons gelet, maar toch slaagden we er nogal eens in die maatregel te ontduiken.

Ontvluchtingspogingen naar Holland werden allang niet meer ondernomen. Zij die het in voorgaande jaren geprobeerd hadden, waren bijna allemaal aan de grens - of reeds ver daarvoor - gegrepen. Na een verblijf van zes weken in een strafkamp kwamen ze praktisch

Bestuur schietvereniging "Prins Hendrik"; opgericht 22 september 1908.

verhongerd, kaal geschoren, en met dikke benen door hongeroedeem bij ons terug. Ik ken dan ook niemand die het voor een tweede keer gewaagd heeft.

Toen de Duitse nederlaag zich steeds dreigender ging aftekenen, stelden sommige Duitsers zich wat soepeler op, terwijl anderen juist grimmiger werden, ook ten opzichte van elkaar. Ik heb gezien dat een geüniformeerde SA man zijn buurvrouw tegen de grond sloeg, omdat ze zijn Heil Hitlergroet met goeden avond beantwoordde.

Het laatste bombardement op Osnabrück vond plaats kort voor de Engelsen de stad innamen.

De aanval richtte zulke vernielingen aan, dat de bewoners in hun eigen stad de weg niet meer konden vinden.

Hanna, onze ca. 23-jarige uit Bremen afkomstige kokkin, nam bij de nadering van Britse troepen de benen. Ze hoefde maar voor enkele tientallen mensen te koken, want onze overgeplaatste afdeling was niet zo groot. We hebben haar nooit verwijten gemaakt over het slechte eten, want ze moest van de troep die ze toegewezen kreeg, maar het beste zien te maken. Dat ze haar landgenoten beter eten moest geven dan aan ons, was niet haar schuld.
Ze voorzag ons dan ook van brood, en toen ze weg was was het niet meer mogelijk om enkele keren per dag aan eten te komen. Maar ik had het geluk de laatste chaotische week rond mijn bevrijding op 3 april, bij de boer Matthias Arling in de aangrenzende gemeente Vortup te kunnen werken, waar ik me een groot gedeelte van de dag bezighield met het dichtgooien van bomtrechters in het weiland. De bommen die daar gevallen waren zijn waarschijnlijk bedoeld geweest voor een luchtafweerstelling in de buurt. Ik ben daar, na het vertrek van de Duitsers, met boer Arling wezen kijken omdat ik hoopte er een verrekijker te vinden, die ik als een soort oorlogsbuit mee naar huis wilde nemen. Maar we troffen er alleen maar duizenden granaten aan, die ondergronds waren opgeslagen. Bij het boerengezin had ik een uitstekende verzorging, want het was daar gewoonte om vijf keer per dag te eten, wat voor mij een ongekende weelde was. Toen ik het echtpaar Arling geruime tijd na de oorlog nog eens wilde bezoeken, bleken zowel de man als de vrouw te zijn overleden.
Osnabrück, dat in 1945 voor 68% verwoest was, was toen weer een moderne stad geworden.

Op 10 april kwam ik te Kotten bij Winters-

wijk, met twee collega's te voet over de grens. Onze schamele bezittingen hadden we op een prima wagentje geladen, dat we onderweg bij een boer meegenomen hadden. We vonden dat dat mocht, want het was nog steeds oorlog, en Duiters moest je benadelen. We hadden het plan om bij Oldenzaal over de grens te gaan, maar een Engelse militair nam ons een half uurtje mee op zijn vrachtwagen, en hij reed richting Winterswijk. Ik had ongeveer duizend sigaretten bij me, die na de Britse bezetting uit de Duitse voorraden te voorschijn waren gekomen. Men maakte er aan de grens aanmerkingen op, hoewel ik er invoerrechten voor wilde betalen. Maar ze werden zonder meer in beslag genomen, en ik denk dat de douaniers ze zelf opgerookt hebben. Ook mijn Duitse geld moest ik afgeven, en ik heb er nooit meer iets van gehoord. Veel tegenwerpingen heb ik niet gemaakt, want ik was blij in Holland terug te zijn. Het wagentje hebben we geruild bij een boer voor worst. Hij voelde er niet veel voor, maar zijn achtjarige zoon was er gek op.

Na veel omzwervingen kwam ik, weer via Duitsland, terecht in het reeds in oktober 1944 door de Polen bevrijde Breda. Daar vond ik na enig zoeken het adres van mijn nicht Jenny Hazebroek-van Bergeijk. Ze heeft me wekenlang onderdak verleend, want ik ben van de tweede helft van april tot 3 juni in Breda geweest.

Toen Zuid-Holland drie weken bevrijd was, trachtte ik met enkele anderen op zaterdag 26 mei in het plaatsje Noordschans bij Klundert, illegaal per roeiboot het Hollands Diep over te steken. Dat was voor ons de enige mogelijkheid, want de Moerdijkbruggen waren vernield. We wilden allemaal naar huis, maar dat werd niet toegestaan, want het westen van het land, dat nog amper te eten had, was niet in staat zoveel repatrianten in een keer op te vangen.

Dit zult u anno 1993 niet meer aantreffen.

Voor we overstaken voeren we eerst een eind langs het riet. Waarom we dat deden weet ik niet meer, maar er werd al gauw op ons geschoten. De kogels vlogen rakelings over ons heen, en ik zag de kerel schieten. Hij stond op een verhoging, en steunde zijn ellebogen op een betonnen borstwering.

Juist toen ik overwoog om over boord te springen en dichter naar het beschermde riet te zwemmen, viel het dodelijke schot. Een van ons werd in het voorhoofd getroffen. We roeiden terug, en verwachtten opgesloten te worden in de koepel te Breda, want we waren in overtreding. Maar de bewoners van het gedeeltelijk in puin liggende Noordschans waren uitgelopen, en waren in staat de schutter te lynchen. Het was iemand uit de verzetsbeweging, waarschijnlijk een idioot die in de

oorlog niets heeft kunnen of durven presteren, en zich na de bevrijding eens wilde uitleven.

Op zondag 3 juni kwam ik eindelijk, met valse papieren, weer thuis, precies twee maanden na mijn bevrijding te Voxtrup, en ruim negentien maanden na mijn laatste verlof.

Zij die dit relaas gelezen hebben, zullen zich wellicht afvragen waarom ik mijn belevenissen na vijftig jaar, zij het zeer beknopt, op schrift gezet heb. De oorzaak daarvan is dat met het klimmen der jaren de oorlogsgebeurtenissen bij mij, en bij veel van mijn leeftijdsgenoten, steeds vaker in de herinnering terugkeren.

(door de redactie ingekort)

januari 1993 G. van Bergeijk.

Wordt vervolgd

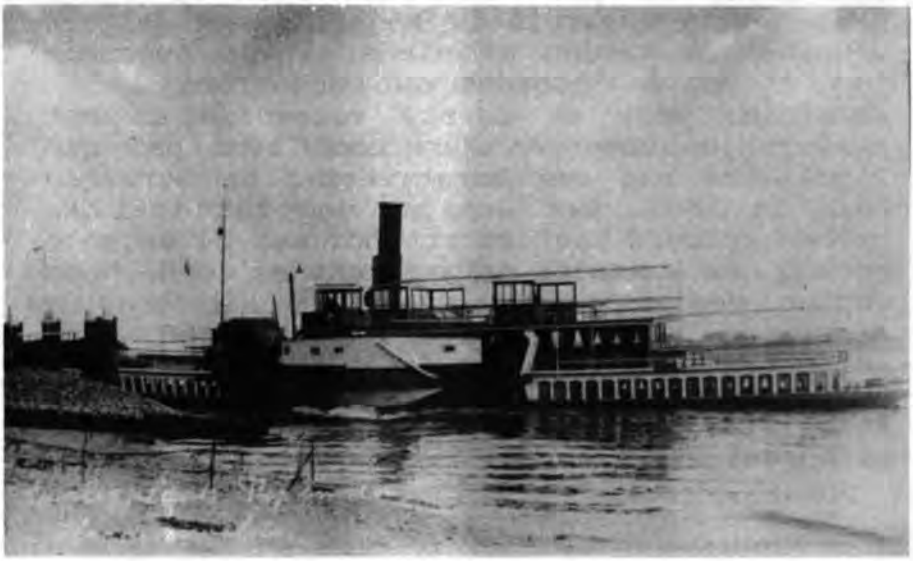

DE KERSTBOOM IN VROEGER TIJD

Vorig jaar verscheen er bij Uitgeverij Amber in Amsterdam een alleraardigst boekje 'Wat zijn uw takken wonderschoon!', dat geschreven is door Ed van Eede. Uit dat boekje haalden we onderstaande informatie.

Een van de vaste attributen van Kerstmis is de kerstboom geworden, de met kaarsjes of lampjes verlichte, vrolijk opgetuigde en van snoepgoed voorziene boom waaronder het kerstfeest gevierd wordt. Hoewel deze boom in de spreektaal een den heet te zijn, gaat het in de praktijk meestal om een sparretje, en steeds vaker zelfs om een kunststof namaaksel. De boom is zelfs het onderwerp van een bekend kerstlied, waarin merkwaardigerwijs ook de bladeren van deze naaldboom bezongen worden.

Volgens de gangbare mening zou de traditie van de kerstboom nog geen vierhonderd jaar oud zijn, en pas omstreeks 1900 op ruime schaal zijn verbreid in Nederland en België. Dennetakken werden al sinds eeuwen opgehangen, en kaarsen hoorden van oudsher bij Kerstmis, maar de eerste versierde en met lekkernijen behangen kerstboom werd pas gesignaleerd bij een kerstviering te Straatsburg in 1605. Het schijnt nog tot 1611 te hebben geduurd voordat er door een Silezische hertog ook kaarsjes en waslichtjes in de boom werden geplaatst. Van toen af aan zou de kerstboom via Frankrijk en Engeland snel geïntroduceerd zijn in heel West-Europa. In 1837 stelt de *Geldersche Volksalmanak* met kennelijke instemming vast dat 'de kerstboom te onzent meer-en-meer ingang vindt'.

De opvatting dat de tradititie van kerstboom nog betrekkelijk jong is, mag echter naïef genoemd worden. Groene bomen en takken worden in tal van culturen gebruikt om hun heil-, vruchtbaarheid- en gelukbrengende kwaliteiten in de donkere winternachten. En juist planten en bomen die tijdens de winter groen bleven, zorgden voor contact met het vruchtbaarheidsbeginsel. De oude Egyptenaren haalden rond de winterzonnewende dadelpalmen in huis, om er zeker van te zijn dat het leven zou triomferen over de dood. Tijdens de Saturnalia snoeiden de Romeinen om dezelfde reden groene takken. En in Japan plaatst men op nieuwjaarsdag een met appels getooide denneboom voor de huisdeur.

De Germanen kenden de heilige boom Yggdrasil, een gigantische es die zowel de wereld als het godenrijk en de hel omvatte. Yggdrasil was de altijd groene boom des levens, en van zijn takken druppelde een zoete dauw, die *honingval* genoemd werd. Al voor onze jaartelling moeten de Skandinaviërs op het midwinterfeest afspiegelingen van Yggdrasil hebben opgericht: met strooien sterren versierde dennebomen, waaraan zoetwaren hingen. Evenals de meiboom stonden deze dennen aanvankelijk op een heuvel, maar de winterse kou maakte de vieringen nogal oncomfortabel. De bomen werden daarom steeds meer naar hof en huisvertrek verplaatst. Waar het klimaat zachter is, ontbreekt die noodzaak: in Hongarije laat men de kerstboom gewoon in het bos staan, en trekt erheen.

Waarom zouden dergelijke gebruiken dan gedurende vrijwel de gehele middeleeuwen niet wijdverbreid zijn geweest? Dit komt doordat het christendom de heidense kerstboom lange tijd onverenigbaar heeft gevonden met het kerstfeest. Dit blijkt onder meer uit een

door Karel de Grote in 807 uitgevaardigde algemene verordening, waarin het opzetten van een kerstboom op straffe van tuchtiging verboden wordt. Paus Martinus II ontzegde in de tiende eeuw heel Italië de kerstboom, en nog slechts enkele jaren geleden keurde de *Osservatore Romano* het gebruik voor alle Italianen af.

Ironisch genoeg is het juist door de christelijke folklore geweest dat de kerstboom niettemin wist te overleven. In de vijfde eeuw begon de kerstboom in Duitse mysteriespelen op te duiken als Boom des Levens, de boom die in het midden van het Paradijs de komst, en ook de kruisiging van Christus symboliseerde. Aan die boom werden appels en ouwels opgehangen: de appels vertegenwoordigden de zonde, de ouwels waren de reddende vruchten van het heilig sacrament. Later werden de ouwels vervangen door koekjes, die gaandeweg de vorm kregen van sterren, engelen, harten, bloemen en klokken. Deze zogenaamde paradijsspelen werden opgevoerd in de kerken, meestal onder grote publieke belangstelling. Anders dan de gebruikelijke Latijnse mis, waren die spelen namelijk in de volkstaal. En aan deze versierde boom namen de kerkvorsten geen aanstoot: hij kreeg zelfs een vaste plaats in de kerk.

Toen de meer oorspronkelijke variant van de kerstboom in de zeventiende eeuw opnieuw opdook, was de historische voedingsbodem optimaal voor een vrij snelle verspreiding ervan. Zelfs in zeer behoudende en burgerlijke milieus deed de versierde boom binnen enkele generaties zijn intrede. Momenteel zijn kerstbomen in alle maten en varianten een vertrouwde verschijning. Sinds de Tweede Wereldoorlog is het zelfs gebruikelijk dat stadsbesturen elkaar verblijden met wel zeer

forse kerstbomen. De enorme woudreus die de stad Rotterdam jaarlijks uit Oslo krijgt, is daar een sprekend voorbeeld van.

Als mastboom was de denneboom bij de Germanen verbonden aan de dienst van Freir, die immers de zoon was van de zeegod Niord. Handeldrijvende zeevaarders richtten zich tot Freir, wanneer ze om gunstig weer verzochten. Misschien is het wel daarom dat Skandinavische, Duitse en ook Groningse kustvaarders en binnenschepen hoog aan de mast een kerstsparretje hingen, om aan te geven dat ze op de terugreis waren en Kerstmis thuis hoopten te vieren. Dat boompje was niet alleen een teken van de eigen vreugde, maar ook van de bereidheid om voor minder fortuinlijke bemanningen brieven en pakjes mee huiswaarts te nemen. Deze oude gewoonte raakte door de komst van de radiotelegrafie enigszins op de achtergrond, maar is, mede door de inspanningen van toeristenorganisaties, de laatste jaren weer herleefd.

Dick de Jong

INFORMATIE GEVRAAGD

OPROEP CRISISJAREN

Ten behoeve van de in voorbereiding zijnde publikatie van onze Historische Vereniging over Hardinxveld en Giessendam tijdens de Crisisjaren (1930-1939), die in het vroege voorjaar van volgend jaar zal verschijnen, is er behoefte aan aanvullend aanschouwelijk materiaal uit en over die periode. Met name gaat het om een zgn. stempelkaart, een rijwielplaatje (zo mogelijk een exemplaar met het beruchte gaatje), foto's (zo mogelijk met wachtende "stempelaars") van de Ziekenbarak achter het voormalige gemeentehuis onder aan de Dam, die in Giessendam als stempellokaal dienst deed, foto van het kantoortje achter

het voormalige gemeentehuis in Boven-Hardinxveld, waar de steun verleend werd en een speciaal formulier waarop werklozen moesten laten registreren wanneer en bij wie men om werk was wezen vragen enz. Ook ander materiaal dat op de crisisjaren betrekking heeft, is van harte welkom.
Alle materialen worden, na gefotografeerd te zijn, weer aan de eigenaar(s) teruggegeven, terwijl te zijner tijd in de publikatie wordt vermeld wie de document(en) beschikbaar heeft gesteld. Reacties (graag met spoed) worden ingewacht bij het secretariaat van de Historische Vereniging, Buitendams 77, 3371 BB Hardinxveld-Giessendam, tel. 01846-14563.

VISRECHTEN

De heer G. Huyzer te Sliedrecht vroeg ons het volgende:
In het boek "Hardinxveld en de Riviervisserij", geschreven door D.J. de Jong en uitgegeven door de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam, staat vermeld op blz. 177 betreffende het recht om te vissen in de Merwede: *"Ondanks de teruglopende vangsten*

De groentekar van Besemer. De trekhond loopt eronder.

bleven er ook in de na-oorlogse jaren nog aandeelhouders. In 1955 waren dit: Erven Van der Plas (1 aandeel), H.T. Swets (2 aandelen), R. van den Bout (1 aandeel), C. Vogel (1 aandeel), G.J. Vogel (1 1/4 aandeel), Wed. C.T. den Breejen (1/4 aandeel), C. Oskam (1 aandeel), P. Blokland (1 aandeel), Wed. A.H. Blokland (3 aandelen), T. den Breejen Czn (1 aandeel), A.A. Schalk (1 aandeel), W.A. Boelhouwer (1/2 aandeel) en J. van 't Verlaat Azn (1 aandeel)."
Indien één van de bovenstaande personen, familieleden, erfgenamen enz. nog beschikt over een geldig visrecht, dan stel ik het op prijs om met deze persoon/personen in contact te treden.

'DANKBAARHEID II'
Jochem Raateland uit Giessenburg wil meer weten over een boot, gebouwd bij Scheepswerf Van Aken, bouwjaar 1922. Naam: "Dankbaarheid II". De prijs was ƒ 8.000,00 voor de boot en ƒ 6.000,00 voor de motor. Motor: Brons Duits.

Waar is deze boot gebleven?
Wie heeft er een foto van?

afmetingen: 18 m
gebouwd 20, 30, later ingekort i.v.m. sluislengte.

1965 vertrokken naar Yerseke naar rederij voor zeevissen.

SCHILDER VAN DER PLANK
Mevrouw van Ek te Almelo bezit een schilderij van rond 1850, waarop een heer Van Ek staat afgebeeld. De maker van dit schilderij is een heer Van der Plank. De afgebeelde heer Van Ek was mogelijk hoofdonderwijzer te Giessendam. Wie kan ons vertellen of dit inderdaad zo was?

Reacties graag naar het secretariaat. We zullen dit dan doorspelen.

WERKGROEP GENEALOGIE

In het vorige mededelingenblad heeft u kunnen lezen dat er een werkgroep genealogie is opgericht. Dat genealogie steeds meer in trek komt, blijkt uit de vele aanmeldingen en reacties die we daarop kregen. Op dit moment telt de werkgroep 17 leden. Het doel van de werkgroep is om al deze mensen met elkaar in contact te brengen en zo dubbel zoekwerk te voorkomen. Hieronder is een lijst welke zeker niet compleet is van de families waar onderzoek naar wordt verricht.
Alblas, Bakker, Boelhouwer, Both, Blokland, Bos, Bouman, van de Bout, Brouwer, Den Breejen, Buys, Cooijman, Dekker, van Duren, Goudriaan, de Graaf, de Haas, Hoekwater, Hoftijzer, van Hoornaar, van Houwelingen, Huizer, de Jong, Kamsteeg, Kleyndier, Koelewijn, Klop, de Kok, de Lange, van Lopik, Nederveen, van der Plas, van Rijderkerck, de Rooij, de Ruyter, Schaer, Sterrenburg, Swets, Verhey, Versloot, Versluis, Vroom, Wervenbos, aan de Wiel, Wisboom.
Zoals u ziet, is het een grote lijst met families. Ook wordt er gezocht naar gegevens over mensen uit de Alblasserwaard die geëmigreerd zijn. Heeft u interesse in of bent u ook op zoek naar uw familie, ongeacht of deze genoemd is of niet, meldt u dan aan bij de werkgroep: Ronald Nederveen, telefoon: 01846-17760.

OUDERWETSE BOERENTUINEN

De laatste tijd is er in toenemende mate belangstelling voor de oude boerentuinen. In menig tijdschrift wordt er een artikel aan gewijd en ook in boeken komt de boerentuin helemaal tot zijn recht. Door de stroomversnelling, waarin de landbouw zich sinds onge-

veer 1950 bevindt, dreigen veel mooie tuinen verloren te gaan. Gelukkig is er inmiddels een club die dit probeert te voorkomen, de 'Werkgroep Boerentuinen en -erven' (Sint Anthoniebreestraat 69, 1011 HB Amsterdam).
Als we aan boerentuinen denken, zien we in onze gedachten boerderijen met leilinden ervoor, met oude rozen, buxus, floxen, maar ook fruitbomen, bessenstruiken enzovoorts. Deze ontwikkeling is voor onze vereniging aanleiding om u op te roepen herinneringen aan oude (boeren)tuinen op papier te zetten. Misschien heeft u foto's of tekeningen, waaruit blijkt hoe de tuin er vroeger uitzag. Ook willen we weten wat er zoal in de tuin stond en wat er met de bloemen en vruchten gebeurde.
Reacties zijn welkom op het secretariaat.

DE MYTHE VAN DE ZALM (vervolg)

In het mededelingenblad van september 1992 (14e jaargang nr. 2) stond het eerste deel. Hier volgt het tweede deel. Dit artikel is samengesteld aan de hand van een uitgebreid artikel in NRC-Handelsblad van 21 mei 1992.

In de loop van de jaren werd de Nederrijn getemd door dijkaanleg, uitbaggeren en bochtafsnijdingen. Grindbedden en wilde zandplaten, zoals die nu nog in de Loire en de Donau voorkomen, verdwenen helemaal. In 1850 lagen er nog 18 platen en eilanden in de Waal. Deze zijn nu allemaal aan het land 'vastgemaakt'. De Lek werd getemd door stuwen: bij Driel, Amerongen en Hagestein. Zelfs de armzalige zes meter die deze riviertak over honderd kilometer afdaalt naar zee, moeten gestuwd worden. De Haringvlietdam sluit het water van Maas en Waal af van de Noordzee. De dammen in Zeeland snijden de Zeeuwse stromen van de Rijn af. Vroeger bestonden er zeven onbelem-

Hier is menig zalmschouw gebouwd.

merde uitgangen naar zee, nu nog maar één: de Nieuwe Waterweg. Afsluiting van de zeearmen is voor veel trekkende vissen funest.

Een andere verandering die ongunstig heeft gewerkt voor de trekvissen is de verhoogde watertemperatuur. In 1984 becijferde H. Wessels van het KNMI dat de Rijn sinds 1911 vijf graden warmer is geworden. De schilderijen en foto's van een dichtgevroren Rijn met voertuigen en zelfs zware vrachtwagens erop behoren bij een periode die definitief voorbij is.
Slechts een derde van deze temperatuurstijging heeft te maken met energiecentrales, de rest komt op rekening van klimaatveranderingen en de verhoogde snelheid van de waterafvoer. Het water krijgt vooral in de winter te weinig tijd om af te koelen door de lucht.

Voor de dijkbeheerders vormt deze opwarming juist een groot voordeel omdat er veel minder sprake is van kruiend ijs en van opstuwend water in het voorjaar. Maar voor de trekvissen is deze opwarming juist onwenselijk. Over de gehele lengte van de rivier moet de temperatuur beneden de 21,5°C blijven om voor de zalm aangenaam te zijn. Hoe warmer het water, hoe meer de zalm zijn 'vetvoorraad' verstookt, dus hoe lager zijn voortplantingskans. Temperaturen boven de 26°C betekenen het einde voor riviertrekvissen als zalm en houting.

Problemen blijven er ook voor vissoorten zoals steur, zalm, zeeforel, spiering, houting, elft en fint. Deze vissen worden volwassen in zee en trekken pas als ze geslachtsrijp zijn de rivier op om te paaien. Hun nageslacht verlaat als onvolwassen vis het zoete water. Deze zogenaamde 'anadrome' vissen willen een vrije uitgang naar zee, hogere zuurstofgehaltes, koud water en een afwisseling van snelstromend en rustig water in nevenstromen en meanders.

STEUR

In januari 1992 vonden twee jongens het voorste deel van een kadaver van een steur in de Merwede bij Hardinxveld-Giessendam, vlak bij de plaats waar 40 jaar eerder de laatste levende steur gevangen werd. Nader onderzoek leerde dat deze steur een verdwaald, onvolwassen exemplaar was uit Frankrijk. In de Gironde komt nog een kleine populatie voor. Vorige maand (april 1992; red.) werden nog meer steuren gevangen.
De steur in de Merwede was zwaar verminkt. Volgens Dr. Bas de Groot, visserijbioloog op de afdeling Milieuonderzoek van het Rijksinstituut voor Visserijonderzoek (RIVO-DLO) en auteur van een reeks artikelen over riviervis

Dode steur; in 1992 aangetroffen in de haven van Boven-Hardinxveld.

in **De Levende Natuur**, leek het wel of de vis tussen een zware brandkastdeur in tweeën gekraakt was. Het is mogelijk dat de vis in de schroef van een schip gekomen was. Het is een incident dat aantoont hoe moeilijk het tegenwoordig voor een grote vis is om in de Rijn in leven te blijven. Anderen zien in deze vangst een bewijs van ecologisch herstel.

De steur kan vier meter lang worden. Vissers tussen Maas en Waal moesten in 1321 in ruil voor het visrecht twee 'rumbussen' steuren leveren die samen langer waren dan 7 meter. Dat kwam neer op bijna zeshonderd kilo steur, goed voor tientallen kilo's kaviaar of 'peelmoes'.
Ondanks zijn formaat is de steur een onschuldige, wat slome vis die met een tandenloze bek kleine diertjes uit de modderbodem van de zee of de rivier zuigt. Net als de zalm verlaten jonge steuren de rivier, worden volwassen (na 7 tot 20 jaar) in zee en trekken dan weer stroomopwaarts. Steuren zijn gevangen op 850 km afstand van de Rijnmonding.
Volgens Bas de Groot is het onwaarschijnlijk dat de steur zich in Nederland voortplantte. Vroeger dacht men dat de steur in de Biesbosch en in de IJsselmonding paaide. De 'jonge steurtjes' die men daar ving, waren echter al meer dan 50 cm lang en waarschijnlijk vijf jaar oud. In die tijd konden ze een flink stuk de rivier afgezakt zijn. De steur heeft diepe gaten in de rivierbedding nodig, met een ondergrond van rots, grind of schelpen en een sterke stroming. Sinds het einde van de 19de eeuw bestaat een vangstregistratie. Uit historische documenten tot 1440 valt af te leiden dat de vangsten altijd sterk schommelden in aantal. De echte achteruitgang begint pas in het begin van de 19de eeuw. Vooral de visserij, maar ook kanalisatie, de bouw van stuwen en grindwinning deden de steur uit de Rijn verdwijnen.

ZALM

Er is geen riviervis die met meer misleiding en mythevorming omgeven is dan de zalm. 'De zalm terug in de Rijn' is het motto van het Rijn Aktie Plan dat in 1987 werd goedgekeurd door een internationale ministersconferentie. Hiermee suggereert men dat een zichzelf instandhoudende zalmpopulatie in de Rijn weer

mogelijk is. Het is zeer de vraag of dit zal lukken zonder dat er voortdurende uitzettingen of andere kunstgrepen noodzakelijk zijn. De zalm terug in de Rijn is dan net zo iets als het kweken van ooievaars die her en der in het wild mogen nestelen op speciaal opgerichte nestplaatsen, om ons het idee te geven dat de tijden van Ot en Sien weer terug zijn.
In de zeventiende eeuw was de zalm algemeen. Uit die tijd zijn rekeningen van weeshuizen bewaard, waaruit blijkt dat men soms zalm aankocht. Verder is er het 'dienstbodeverhaal'. Iedereen die voor belezen wil doorgaan debiteert dat 'vroeger' de zalm zo algemeen was, dat dienstbodes in hun contract de voorwaarde stelden dat zij niet meer dan tweemaal in de week zalm te eten zouden krijgen. Er bestaat echter geen enkel bewijs voor het bestaan van zo'n dienstbodecontract. De heer J. Allebas, werkzaam op de gemeentelijke archiefdienst van Dordrecht, stuurde mij een kopie uit het boek van Jacob van Oudenhovens "Out-Hollandt nu Zuyt-Hollandt', uitgegeven in 1654. Hierin staat de oudste mij bekende versie van deze anekdote: *'Ende wort geseyt dat de Dienstboden in haer Huyr plachten te bedingen, datse maer tweemael in de Weeck Salm wilden eten'*. Een akte uit Dordrecht van 1643 die handelt over dienstboden, knechten en dienstmeisjes vermeldt helemaal niets over zalm eten. Zo gewoon was de zalm trouwens niet.
Er zijn vanaf de Middeleeuwen tal van dokumenten en rekeningen waaruit blijkt dat de zalm in het geheel geen allemanskost was.

De teruggang van de zalm begint al in de periode 1650-1700, als gevolg van kanalisaties. Toch geven aanvoercijfers van de vis een vertekend beeld. Ondanks de vele stuwen die gebouwd worden zien we in de 19de eeuw, als een officiële vangstregistratie begint, een toeneming tot 1885.

Dat komt omdat de vissers hun werk steeds professioneler aanpakken. Het garen voor netwerk wordt door industriële vervaardiging goedkoper. Er ontstaan 'compagnieën' van zalmvissers die soms gebruik maken van stoommachines om de netten binnen te halen.
Maar de achteruitgang blijkt niet te stoppen. Met kunstmatige kweek en uitzetting probeert men dan al de zalmstand op te peppen. De vangstregistratie tussen 1900 en 1930 geeft een beeld van onstuitbare neergang. In 1933 staakt men de zalmvisserij. Na 1957 is de zalm uitgestorven in de Rijn.

TWEEWINTERZALMEN

Voordat de Rijn gekanaliseerd werd, was de zalmvisserij een lonend bedrijf. De grootste zalmen zwommen tussen januari en april de Rijn op. Deze dieren verbleven drie jaar op zee, waren meer dan een meter lang en wogen 20 tot 30 kg.
Een maand later volgden de tweewinterzalmen die kleiner waren, zo tussen de 80 en 90 cm maar altijd nog dieren van 7 tot 8 kg. Maar het hoogtepunt van de zalmvangst lag tussen juni en augustus; dan trokken de zogenaamde Jacobszalmen omhoog. Deze zalmen wogen maar drie kilo bij een lengte tussen de 55 en 67 cm. De top van de zalmvangst lag in de maand juli (Sint Jacob, 25 juli).

Waar de Rijnzalm heentrok om voor zijn nageslacht te zorgen is eigenlijk niet goed bekend. In Duitse literatuur rept men van paaigebieden in de 'Voralpen', 'Vogezen' en 'Ardennen-Eifel-Hunsrück'. In elk geval moet er snel stromend, helder water van ongeveer 10°C en een grindbodem aanwezig zijn. Het zalmwijfje is een week bezig met het maken van een 30 cm diepe kuil in het grind. Het mannetje bevrucht de tien- tot twintigduizend eieren waarna het wijfje de kuil afdekt met fijn grind. Aan dit alles gaat een dagenlang

baltsritueel vooraf in het minder onstuimige water van inhammen aan de oever.

Rijst de vraag hoe deze volwassen dieren de geboorterivier vinden. Geur speelt hierbij een rol. Dit zou simpel zijn als de vissen altijd in de buurt van de kust bleven. Dit is echter niet altijd het geval. De zalm maakt lange tochten door de Atlantische Oceaan tot aan de westkust bij Groenland. Er bestaat zelfs een aanzienlijke visserij op deze zeezalmen.

Wat gebeurt er als 500 paar zalmen beginnen aan de optrek in het zoete water? Een berekening aan een Amerikaanse zalmsoort leert dat 95%, ondanks sportvissers en bruine beren, de geboorteplek bereikt. Daar leggen de wijfjes 1,9 miljoen eieren, waarvan de helft verloren gaat. Het overgrote deel van de volwassen vissen sterft na het paaien. Tussen het moment waarop de larven uit de eitjes in het grindbed kruipen en afzakken naar iets rustiger beekwater, gaat 75% verloren. Ongeveer drie procent van deze larven overleeft uiteindelijk de tocht naar zee. Voor een groot aantal vissoorten zoals de barbeel, baars en snoekbaars, is dit broed ('parr') geliefde kost. Het aantal zalmen dat uiteindelijk de zee bereikt is 0,37% van het aantal eieren, geen abnormaal lage score bij vissen, waarvan het nageslacht merendeels voedsel voor andere dieren is.

UITZETTEN VAN ZALM

Hoe groot is nu de kans dat de zalm vanzelf terugkomt in de Rijn? Bij de terugkeer staat de geloofwaardigheid van politici en grote bedrijven als Sandoz in Basel op het spel. Als de zalm niet vanzelf terugkeert, dan wordt hij een handje geholpen - er bestaat al een honderdjarige traditie van manipulatie met de zalmstand door uitzetten. Om de teruglopende zalmvangsten te keren liet men tussen

1891 en 1933 in de Moezel en de Sieg 43 miljoen jonge zalmpjes los, zonder resultaat overigens.

Een gefileerde zalm is gereed voor het roken.

BOEKRECENSIES

Een middeleeuwse samenleving - Het Land van Heusden, ca. 1360 - ca. 1515

In het tweedelig boekwerk (het tweede deel bevat de bijlagen e.d.) beschrijft auteur Peter Hoppenbrouwers de sociale structuur van

de 16 dorpen van het Land van Heusden. In dit zeer lezenswaardige werk (een proefschrift) gaat het over de verhouding tussen de boeren en de heren. Dr. Hoppenbrouwers doet dit op een dermate deskundige wijze, dat het boek ook voor onze lezers beslist de moeite waard is.
Uitgave: Nederlands Agronomisch-Historisch Instituut te Groningen (tel. 050-635949) - ISBN 90-367-0343-3 - 998 pag. - ƒ 80,00 - verkrijgbaar in de boekhandel.

Cahiers voor Lokale en Regionale Geschiedenis
Bij de Walbrug Pers verschijnen met regelmaat zeer interessante boekwerkjes, die elk op zich een bepaald thema of deelgebied van de geschiedenis behandelen. Zij zijn bedoeld voor iedereen die zich wat meer wil verdiepen in die onderwerpen.
Onderwijsgeschiedenis (ISBN 90-6011-715-8) gaat dieper in op de vele achtergronden en biedt een handvat voor degenen die zich met de historie van onze scholing willen bezighouden.
Dorpsgeschiedenis: bewoning en bewoners (ISBN 90-6011-818-9) geeft op duidelijke wijze aan hoe een dorpsgeschiedenis kan worden bestudeerd. Eigenlijk is een dergelijke benadering heel simpel, zeker met de hulp van dit cahier.
Fiscale bronnen: structuur en onderzoekmogelijkheden (ISBN 90-6011-799-9) is een handleiding voor een geheel eigen benadering van de geschiedenis, die iedereen raakt. Wij bevelen de cahiers (eerder verschenen 'Strafrecht en criminaliteit', 'Materiële cultuur', 'Historische geografie', 'Stadsgeschiedenis' en 'Historische Demografie') van harte bij iedereen aan, die verder wil.
Uitgave: De Walburg Pers te Zutphen - 64 pag. - prijs per deel ƒ 15,00.

Landschap als geheugen - opstellen tegen dijkverzwaring
In dit boek zijn bijdragen van auteurs opge-

nomen, die zich stuk voor stuk realiseerden welke veiligheidswaarden de dijken hadden en hebben. Juist daarom is dit boek zo interessant voor iedereen die als bewoner, maar ook meer passief betrokken is bij de komende dijkverzwaring, die ook in ons dorp beeldbepalend zal gaan worden. Lezenswaardig voor iedereen, die weet waarom hij (of zij) leeft.
Uitgave: Cadans Nijmegen - 1993 - 190 pag. - ƒ 29,50 - ISBN 90-5132-0221.

Dieren als werknemers

Iedereen weet dat vroeger de bakker en de groenteboer met paard en wagen langs de deur kwamen. Ook de hondekar is bij iedereen bekend. Over dergelijke inmiddels verdwenen dieren, die een belangrijke bijdrage leverden aan de inkomsten van hun eigenaar, handelt dit boek. Het is ingedeeld in stukken: Spierkracht als motor, Helpers bij de jacht, De hond als trouwe vriend, Dieren bestrijden ondieren, Dieren in de wetenschap en Dieren als vermaak. Deze cultuurhistorische aspecten van de mens- dierrelatie zijn verzameld door Renate van de Weijer.
Uitgave: Gianotten Tilburg - 1992 - 128 pag. - geïllustreerd - ISBN 90-6663-016-7.

Leefbaar Laagland - Geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland

Een boek over het waterstaatswerk, dat we dagelijks om ons heen zien en dat nooit helemaal af zal zijn. Daarover handelt dit kloeke boek, dat bij een bewoner van een dijkdorp zeker niet mag ontbreken.
In het boek wordt niet alleen stilgestaan bij de groten op het gebied van de waterbeheersing, maar juist aandacht geschonken aan het gewone gebeuren. Zeer interessant! Het kwam tot stand onder redactie van G.P. van de Ven.
Uitgave: Matrijs Utrecht - 1993 - 304 pag. - ƒ 69,60 - geïllustreerd - ISBN 90-5345-031-9.

Geschiedenis van de landbouw in Nederland

Van de hand van Jan Bieleman verscheen een boekwerk over de landbouwgeschiedenis van 1500 - 1850. Uitvoerig wordt ingegaan op het belang van de agrarische sector in de loop van de tijd. De auteur is er goed in geslaagd om een totaalbeeld voor ons gehele land te schetsen.

Uitgave: Boom Meppel - 1992 - 424 pag. - ƒ 57,00 - geïllustreerd - ISBN 90-5352-044-9.

De stede Nieuwpoort - vierde verzameling

In deze vierde verzameling bijdragen wordt achtereenvolgens aandacht geschonken aan:

- Genealogie geslacht Bunnik;
- De Gravelandse poort te Nieuwpoort;
- De gebeurtenissen in Nieuwpoort en Langerak in 1787;
- Genealogie tak Schoonhoven van een geslacht Milius;
- Annigje Rozendaal, kroniek van een honderdjarig leven;
- Een wandeling van de Opperstok naar Gelkenes.

Uitgave: Historische Kring Nieuwpoort - 1993 - 128 pag.

Wielen, wagens en koetsen

Dat het wiel uitvinden een heel belangrijke ontwikkeling in de transportmogelijkheden betekende blijkt wel uit dit boek. Achtereenvolgens wordt de uitvinding van het wiel beschreven, de spaakwielen, voertuig en trekdier, elementaire vierwielers, hangende wagens en verende wagens. Iedereen die zich interesseert voor de mobiliteit van de mens en zijn goederen zal veel in dit boek van A. Wegener Sleeswyk vinden.

Uitgave: Uitgeverij Hedeby, Leeuwarden (Postbus 4059, tel/fax 05103-62659) 1993 - 168 pag. - geïllustreerd - ƒ 65,00 - ISBN 90-74541-02-X.

Een foto uit het boekje "Spijk in vroeger tijden".

Spijk in vroeger tijden
Verzamelaar van oude foto's Arie Sterk uit Spijk stelde een alleraardigst fotoboekje samen. Aan de hand van 90 foto's wordt een beeld geschetst van dit alleraardigst dorpje in onze streek. Leuk om te hebben en om te bekijken.
Uitgave: 1993 - Uitgeverij Deboektant Klaaswaal - ƒ 34,90 - verkrijgbaar bij A. Sterk, Kweldijk 73 te Spijk.

Het geslacht Aanen
In het vorige mededelingenblad trof u een aankondiging aan van dit boek. Na een inleidend stuk met interessante informatie wordt uitgebreid ingegaan op de genealogie van het geslacht Aanen. De tekst is geïllustreerd met foto's, advertenties, rouw- en trouwkaarten, akten, enzovoort.
Uitgave: 1993 - ISBN 90-90062-32-7 - 172 pagina's - ƒ 40,00 - verkrijgbaar bij mevrouw Z. Erkelens-Aanen, Molendijk 128 te Sliedrecht.

Dick de Jong

AANWINSTEN DEPOT

Schenking van de heer C. den Uil:
- Twee blikken bussen met afbeeldingen van het Koninklijk Huis.
- Merklap met tekst "M BONS. 8DEC. 1927 SLIEDRECHT".

Schenking van de heer B. aan de Wiel:
- Groot rechthoekig blik van "van Nelle".
- Herdenkingsbeker 10 jaar bevrijdingsdag.

Schenking van de dames Bergstrom (Driebergen) en Muilwijk.
- Melkfles met decoratie t.g.v. huwelijk Juliana en Bernhard.

Schenking van de heer J. Baggerman:
- Foto in lijst van bestuur "Ziekenhuishulp" Giessendam.

Schenking van de heer ?
- Twee ijzeren gewichten van 25 kg.
  1. Hierop ijkletters V, W, h en t in loden kraan (oudste ijk 1840)
  2. Bij dit gewicht zijn de ijkmerken op de loden kraag ongeldig gemaakt met een driehoekige overstempeling.

Schenking van de familie J. Breur:
- Twee paar witte kousen en twee paar knie-warmers.

Schenking van mevrouw V.d. Meijden-van Mill:
- Blikken voorraadbus met versmalde bovenzijde met deksel.
  Kleur: okergeel met wat bruinere horizontale banden.

Schenking van de erven familie De Jong via de heer Graftdijk:
- Gietijzeren mangel met houten rollen.
  Engels fabrikaat.

Anonieme schenking:
- Keulse pot, 5 liter, grijs met blauwe decoratie.
  Decoratie bloemmotief, onder beide oren ingekrast "5" waarover geschilderde "5".

INHOUD:

Van de voorzitter	53
Mededelingen van het bestuur	53
Kroniek van Hardinxveld en Giessendam	59
De Spaanse Griep:	
75 jaar geleden	63
Reglement voor de badplaats	69
Presentatie boek over de Zwaan	73
Gerestaureerde herberg de Zwaan	
krijgt eerste schildje	74
Enkele wetenswaardigheden uit de oorlog	75
De kerstboom in vroeger tijd	84
Informatie gevraagd	87
De mythe van de zalm	91
Boekrecensies	99
Aanwinsten depot	104